

הרי"ף, הטור והשו"ע, דקיי"ל כוותיהו להלכתה, עד שמיתתו קרובה לבוא, אז הוא חשוב כמת מיד. אבל היכא דאפשר להצילו ע"י אמצעי-ריפוי או ע"י תחליפים מלאכ"ר תיים, אינו חשוב כמת כיון דאין מיתתו קרובה לבוא; ואי-אפשר לומר שהרופאים הם מחיי-מתים, ומצפים אנו שנזכה בקרוב לקיום הבטחת "מתים יחיה א"ל ברוב חסדו".

עבור שהות-זמן קצרה אחרי הראות בו סימני המות (וכפי הנהוג ע"פ הסכמת הפוסקים להמתין מקצת זמן משום חשש חסרון בקיאות). כאשר עבר משך-זמן קצר ולא הוטב מצבו איגלאי מילתא למפרע שחלה מיתתו מעת שנראו בו כל סימני המות. כמו כן אם נחלק הגוף לשנים או שנפרדו חלקים חשובים ממנו, וגם אבדה הכרתו (דיש לחשוש למה שבארנו בדעת

בענין מצות קידוש

מ א ת

הרב נחום לאם

השמיט הרמב"ם לשון זה בספר היד. ועוד, היאך מתקיים דין זה הלא אנחנו מבדילים רק במוצ"ש, ביציאתו, ואילו בליל שבת, בכניסתו, אנחנו רק מקדשים ולא מבדילים. למדנו בפסחים קי"ז ע"ב: א"ר אחא בר יעקב, וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום, כתיב הכא למען תזכור את יום, וכתוב התם זכור את יום השבת לקדשו. והרשב"ם שם כתב, בין בכוס בין בתפילה. והנה הרמב"ם לא הזכיר דין זה בפירוש לא לענין כוס ולא לענין תפילה, ורק בנוסח של קידוש על הכוס (פכ"ט מהל' שבת ה"ב) הזכיר זכר ליצ"מ, וקשה, למה הביא הרמב"ם דין זה רק בקידוש על הכוס ולא בתפילה, שלא כרשב"ם.

ב. והנראה לומר בזה דמלבד דין הבדלה שהיא קיום מצוות זכור את יום השבת ביציאתו, בדומה לקידוש שהוא קיום המצוה בכניסת היום, יש דין מיוחד בעצם קיום הקידוש בכניסתו שצריך שתהיה בו גם הבדלה. והנ"מ בין ההבדלה

א. הרמב"ם בפכ"ט מהל' שבת ה"א כתב וז"ל, מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו, כלומר זכרה וזכירת שבח וקידוש, וצריך לזכרה בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה. עכ"ל.

אולם בסה"מ מ"ע קנ"ה הוסיף יסוד אחד אשר לכאורה השמיטו אח"כ בספר היד. שם גם כן כתב זכור את יום השבת לקדשו כולל קידוש והבדלה, אבל הוסיף לשון זה: «והיותו נבדל משאר הימים שקדמו לו ושיבואו אחריו». והנה זהו דבר חדש, שמצוות זכור כוללת לא רק הבדלה «ביציאתו»; כלומר הבדלת יום השביעי מימי החול העתידיים לבוא אלא גם «משאר הימים שקדמו לו». גם ספר החינוך, מצוה לא, העתיק מספר המצות, באמרו, «והב' דלתו לשבח משאר הימים שלפניו ואחריו». וצריך להבין מהו מקור דין זה של הבדלת שבת מימים שקדמו לו. ועוד צ"ל למה

בג' מקומות: הא', במעשה בראשית, והוא פרשת ויכולו. הב', במרה, הוא פרשת המן. והג' מסיני בדברות זכור ושמור. ואמנם בסיני לא נתחדש לעם ישראל דינים בעצם השבת, רק "זכור", דהיינו להעלות על הזכרון ע"י דברים מה שידוע להם מכבר, כלומר, שבת של מעשה בראשית ושבת של מרה, וזהו עיקר הקידוש. והחילוק ביניהם הוא בזה, ששבת של מע"ב נתקדשה ע"י הקב"ה אבל לא נתגלה עדיין במה נשתנה ונבדל היום הזה משאר הימים. שבת זו של מע"ב כאילו יש לה קדושה בלי הבדלה. אולם בשבת של מרה נוסף היסוד של איסור מלאכה, לקיטת המן ובישול ואפי"י ומ", ובזה נבדלה השבת משאר הימים. ואדרבה, הכתוב מדגיש במרה את ההבדלה בין השבת לימים שקדמו לה: "ויהי ביום הששי... את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו... ראו כי ה' נתן לכם השבת על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומיים" (שמות ט"ז, כ"ב-כ"ט). היתר מלאכה ביום ששי ואיסורה ביום שביעי הוא הוא המבדיל ביניהם והמדגיש ומבליט קדושתה של השבת. א"כ שבת של מע"ב היא קידוש גרידא, וזו של מרה היא קידוש בצירוף הבדלה מימים שקדמו לה. ושני סוגי קידוש אלה משתקפים בליל שבת. בקידוש שבתפילה אנו "זוכרים" שבת של מע"ב וילכן קוראים פרשת ויכולו, ואיננו מזכירים יצ"מ בתפילה, שהיא היסוד של כל ההבדלות. וקידוש על הכוס מוסיף זכר יצ"מ, כלומר, יסוד של שבת מרה שהוא קידוש בצירוף הבדלה. ולפיכך הגדיר הרמב"ם דין של ר' אחא בר יעקב לקידוש על הכוס, דבזה הם שונים, דקידוש של תפילה מסמל רק שבת של מע"ב, קידוש בלי הבדלה, וקידוש על הכוס מסמל קידוש

דיציאתו להבדלה שהיא חלק הקידוש בכניסתו, שההבדלה של מוצ"ש מבדילה את השבת מימים הבאים אחרי השבת, ואילו ההבדלה שהיא חלק מן הקידוש מבדילה את השבת מימים שקדמו לה. ויסוד דין זה הוא מאמרו של ר' אחא בר יעקב הנ"ל דצריך שיוזכר יצ"מ בקידוש היום, דכל ענין יצ"מ הוא ההבדלה בין עם ישראל למצרים. ומקרא מלא הוא, "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך" (שמות ח, י"ט). וכן בויקרא (י"א, מ"ה-מ"ו): "כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים והייתם קדושים כי קדוש אני, זאת תורת הבהמה וכו' להבדיל בין הטמא ובין הטהור". יצ"מ היא פעולת הבדלה היסטורית, גוי מקרב גוי, אשר בגללה חלה על עם ישראל קדושת ה' בהגלותו עלינו בגאולה זו, ולרגלי הבדלה וקדושה זו אנו מצווים להבדיל בין הטמא ובין הטהור. וממילא כל זכר יצ"מ נהפך לידי הבדלה בין קודש לחול, בין ישראל לעמים, וכמו כן לכל ההבדלות וביניהן גם בין יום השביעי לששת ימי המעשה. ומכיון שכן, זה דמזכירין יצ"מ בקידוש היום היינו ההבדלה מימים שקדמו לה, ולזה כיון הרמב"ם בסה"מ, דכמו שקדושת ישראל היא בהשוואה לגילולי מצרים שממנו נבדלנו כמו"כ זכר יצ"מ מזכירנו הבדלת קדושת שבת מן החול שקדם לה. (ואולי יש לראות רמז לזה באמירת "יום הששי" קודם לפרשת ויכולו, והלא דבר הוא דכל פסוקא דלא פסקי משה לא פסקינן. ולפי דברינן, מלבד צירוף ראשי התיבות של שתי מלים להשלים שם בן ד' אותיות, יש לומר שבא לחזק יסוד זה של הבדלה מימים שקדמו לו, כלומר, יום הששי עדיין חול הוא. אבל בניגוד לזה קוראים בפרשת ויכולו ("ויקדש אותו").

ג. והנה ענין שבת נזכר בתורה בעיקר

כיון שאין בו זכר יצ"מ, ורק בקידוש על הכוס יוצא מה"ת כיון שמזכיר בו יצ"מ. (ואמנם לפי מש"ל א"צ לזה, דשניהם מד"א דמצוות זכור את יום השבת לקדשו כוללת שתי הזכירות של קידוש, וכנ"ל.) והמנ"ח שם הקשה דאם צריך להזכיר יצ"מ בקידוש מטעם זכור זכור, כדברי ר' אחא בר יעקב, א"כ למה לא יזכיר יצ"מ גם בהבדלה, דגם הבדלה ביציאת השבת לומדים מפסוק זה. אבל לשיטתנו אין כאן קושיא, דכל ענין יצ"מ הלא הוא יסוד ההבדלה, ואם כבר מבדיל בפירוש בין קודש וחול, בין יום השביעי לששת ימי המעשה, ובין ישראל לעמים, שוב אינו צריך להזכיר יצ"מ, דהיא היא ההבדלה בין ישראל לעמים שהיא דוגמת ההבדלה בין שבת לחול. ולחזיון הדברים יש לומר, דיצ"מ מסמלת בעיקר ההבדלה בין קודש לחול שקדם לו, שעם ישראל גוי קדוש הוצא מתוך מצרים וטומאתה. וא"כ שייך להזכיר יצ"מ בקידוש בכניסת היום, שאז מבדילין בין קודש לחול שקדם לו, משא"כ ביציאת השבת שעם מבדילין בין שבת לחול שבא אח"כ.

ה. והנה לפי"ז נזכה להסבר חדש בסוגיא דחולין דכ"ז ע"ב במשנה שם, יו"ט שחל להיות בע"ש תוקעין ולא מבדילין, במוצ"ש מבדילין ולא תוקעין. כיצד מבדילין, המבדיל בין קודש לקודש, רבי דוסא אומר בין קודש חמור לקודש הקל. ובגמ' שם, לית הלכתא כוותי' (דר' דוסא). וברש"י, דלא מזלזלין ביו"ט לקרותו קודש הקל. ומוכרחים לומר שר' דוסא ס"ל דזה שאומר במפורש בין קודש החמור לקודש הקל אינו זלזול, מכיון שעצם העובדא שמבדיל ביניהם מוכיח גלויות שאחד מקודש מחבירו, וא"כ אין באמירתו שום דבר חדש שיהא בה משום זלזול יותר מעצם ההבדלה. אבל א"כ קשה על הת"ק

עם הבדלה, והבדלה זו היא מובעת בזכר יצ"מ.

ד. ולפי"ז יאיר לנו בסוגיא דלהלן. דהנה המג"א באו"ח סי' רע"א הסיק דמצוות קידוש מה"ת יוצאים בברכת מקדש השבת בתפילה שמ"ע, וקידוש על הכוס שוב אינו אלא מד"ר. והדגול מרבבה שם הקשה דלפי"ז איך מוציא הבעל את אשתו בקידוש, הלא היא ג"כ חייבת בקידוש היום מה"ת, דכיוון דאיתניהו בשמירה איתניהו בזכירה, ואם כרגיל הוא כבר התפלל ערבית והיא לא התפללה, נמצא שהוא חייב רק מד"ר, לקדש על הכוס, והיא עודנה חייבת בקידוש מד"א. ואף שבכל הברכות קיי"ל דאף שיצא מוציא, היינו משום ערבות שכל ישראל ערבים זה לזה, אבל הרא"ש הלא ס"ל שהאשה אינה בכלל ערבות, וא"כ אין הבעל יכול להוציא את אשתו בכגון זה.

והנה לפי דברינו הנ"ל נראה לכאורה שלא כהמג"א, דכל סברתו בנוי" על יסוד זה דמד"א סגי בקידוש דברים בלבד והכוס אינו אלא מד"ר, וכמ"ש הרמב"ם, ולכן ס"ל דמד"א יצא בקידוש שבתפילה, וא"כ הקידוש על הכוס אינו אלא מד"ר. אולם לפמ"ש נמצא דדין קידוש מה"ת כולל גם שניהם, הזכירה בדברים של קידוש מע"ב והזכירה בדברים של קידוש מרה, ורבנן תיקנו שקידוש שני זה יהי על הכוס. וא"כ אף שהבעל התפלל, עדיין חייב בקידוש של זכירת שבת מרה שהיא מד"א, וגם בכוס שהוא מד"ר, ואשתו חייבת גם בקידוש של מע"ב וגם של מרה, וגם המד"ר של כוס, ובקידוש של מרה כולל גם הקידוש של מע"ב, שקידוש של מרה רק מוסיף היסוד של זכר יצ"מ שהוא ההבדלה מימים שקדמו.

אבל המנ"ח (מצוה ל"א) תירץ את קושית הדג"מ ולפי דבריו נהפוך הוא, דבקידוש של תפילה אינו יוצא י"ח מה"ת כלל וכלל

הקודמים ולכן א"צ להבדיל, אבל משבת ליו"ט צריך להבדיל דקידוש היום של יו"ט אין בו מעצמו ענין הבדלה.

ואשר לקושינתו על הת"ק לפי רש"י, דאם עצם ההבדלה מוכיח שיש נפקותא בין הקדושות, איזה זלזול יש באמירתו כר' דוסא, עד שהת"ק ס"ל שצ"ל המבדיל בין קודש לקודש, הנה המאירי שם העיר על מקור בכתוב שהשם "הבדלה" שייך אפילו בין קודש לקודש. בפרשת תרומה (כ"ו, ל"ג) כתיב, "ונתת את הכפרת תחת הקרסים והבאת שמה מבית הפרוכת את ארון העדות והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש ובין קודש הקדשים". והרמב"ן (ע"ה"ת, שם) כתב, שלפי הפשט נראה שבתחילה הקימו את הפרוכת ורק אח"כ הכניסו את הארון לקה"ק. אולם למעשה, בהקמתו למדנו שתחילה הוכנס הארון למקומו ואח"כ הפרוכת, וכן באמת היה. ונלע"ד דהרמב"ן דייק כסדר הזה דקא, דאילו הקימו את הפרוכת לפני הארון היה נראה זלזול בקודש, שהפרוכת מבדילה בין הקודש לקה"ק, דהיינו שע"י הפרוכת עצמה נוצרה הבדלה בין הקדושות. אבל מכיון שהארון הוכנס תחילה, א"כ המקום ההוא נתקדש קדושה חמורה על ידו, והפרוכת באה רק כסימן ואישור של ההבדלה שקיימת מכבר, וא"כ אין בפרוכת ענין זלזול.

וכאולם הדברים גם בנ"ד, דאם עצם ההבדלה בין הקדושות קימת ועומדת מכבר, אין בהבעת ההבדלה בע"פ משום זלזול, כל זמן שאינו אומר בפירוש שאחת מהן היא קדושה קלה ופחותה, וכלשון הכתוב, "והבדילה בין הקודש ובין קודש הקדשים", שזה דומה ל"המבדיל בין קודש לקודש". א"כ כיון שקדושת שבת קיימת כבר ממע"ב, וקדושת היו"ט הקלה ממנה באה רק אח"כ בסיני, זה דומה לקדימת הארון

דאם אמנם עצם ההבדלה מוכיח שיש הבדל בין הקדושות מה לי אם אומר כך או אומר כך.

ולפע"ד זה שאמרנו שקידוש יש בו ענין הבדלה, היינו רק בקידוש של שבת ולא בקידוש של יו"ט. דהנ"מ ביניהם הוא דקדושת שבת קיימת מכבר דהשבת נתקדשה ע"י הקב"ה בשבת בראשית, ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו, ואנחנו רק מאשרים את קדושתה ע"י זכירת הדברים. משא"כ ביו"ט שקדושתה נקבעה על ידינו, כלומר ב"ד בתור שלוחי הצבור, ולפיכך ביו"ט שחל להיות בשבת אנו חותמים "מקדש השבת וישראל והזמנים", וכידוע, והנה כחנו זה לקדש את הזמנים מקורו בבחירת ישראל בהר סיני שנתקדשו להיות גוי קדוש, והוא אשר מזכירים בקידוש של יו"ט "אשר בחר בנו" (משא"כ בשבת דשם אומרים רק "ורצה בנו", דמרה היתה קודם מתן תורה בסיני, ועי' בספר דרך פקודין). נמצא דקידוש של שבת היא כנגד מע"ב וכנגד מרה, וכדברינו לעיל, ואילו של יו"ט הוא כנגד סיני, והתחילוק ביניהם, דכיון דקדושת שבת קיימת מקדמת דנא, אז עיקר ה"זכור" הוא בשלילה, להדגיש תכונת החולין של שאר הימים, שהיא עיקר ענין שבת מרה. אבל ביו"ט שעם ישראל הוא הוא שקובע את עיקר קדושת היום, מעשה עם ישראל הוא בחיוב, באשר אנחנו מקדשים, ואין צורך לפעולה שלילית, דהיינו הדגשת אופי החולין של שאר הימים. (וזה שמזכיר יצ"מ בקידוש של יו"ט אינו לשם הבדלה כמו שבת, אלא זכר למאורע היסטורי אשר בגללו נצטוינו על היו"ט הזה.)

ולפי"ז היינו טעמא שמיו"ט לשבת מקדשין ואין מבדילין, ואילו משבת ליו"ט מקדשין ומבדילין, דקידוש של שבת הלא ממילא יש בו יסוד של הבדלה מימים

שהם כמשאוי לו, אבל אם המצוות שונות זו מזו במדה מה, אז שפיר יש לצרפן על כוס א' ואינו נראה כמשאוי. וקצת ראייה לזה מדברי הרמב"ם עצמו שכתב שמצות קידוש ובהמ"ז שתי מצוות של תורה הן, כאילו בא לומר שזה ששתיהן מד"א הוי דמיון זל"ז ולכן אסור, הא אם אחת מהן מד"ר עצם השינוי הזה היה מתיר לברך על כוס א', וכן כתב בחי' חת"ס לפסחים ק"ב ע"ב, עד שבא לדייק שהסוגיא בפסחים מיירי דוקא ביו"ט של פסח שאז י"ל שהקידוש הוא ג"כ מד"א בגז"ש זכור וזכור, משא"כ שאר יו"ט דקידוש הוא מד"ר וכמ"ש המ"מ בהי"ח.

וא"כ לפי דברינו אתי שפיר, דקידוש של שבת אע"פ שהוא מד"א מ"מ מה שמקדש בחיוב אינו אלא אישור והסכמה למצב שקיים מכבר, דהיינו קדושת יום השביעי שקידשה הבורא במע"ב, ומה שמחדש בקידוש זה הוא השלילי, דהיינו ההבדלה מימים שקדמו לו. וכמו"כ ההבדלה ביציאתו מבליטה את תכונת החולין של ימים הבאים. א"כ קידוש הוא על לשעבר והבדלה על להבא. נמצא דקידוש ובהמ"ז שניהם דומים זל"ז בזמן, שניהם על העבר, ולכן אין עושין מצות חבילות חבילות. אבל הבדלה היא על להבא, ובהמ"ז על העבר, ולכן עושה שתיהן על כוס א' ואין אומרים אין עושין מצות חבילות חבילות.

לפרוכת, וההבדלה שאנו אומרים בקל"ק משמשת כפרוכת אחרי שנתקדש הקה"ק ע"י הארון ואין בה משום זלזול. משא"כ אם מבטא בשפתים שזוהי קדושה חמורה וזו קדושה קלה דאז הוי באמת זלזול, לדברי הת"ק.

ו. איברא דקשה על סברתנו מבאורו של הה"מ ברמב"ם פכ"ט מהל' שבת דס"ל דאין מקדשין ומברכין בהמ"ז על כוס א' דאין עושין מצוות חבילות חבילות, ואילו בהבדלה כתב הרמב"ם דמבדילין ומברכין על כוס א'. וע"ש במ"מ באורך, ותמצית דבריו דבהמ"ז וקידוש הווי כתרתי דסתרי, דבהמ"ז היא על העבר, על הסעודה שגמרה, וקידוש הוא על להבא, ולכן אין עושין מצות חבילות חבילות. אבל הבדלה היא ג"כ על העבר כמו בהמ"ז ולכן עושין גם שתיהן על כוס א' ולא שייך לומר אין עושין מצות חבילות חבילות.

הנה אמת שהסבר זה של המ"מ ברמב"ם אינו מתישב עם דברינו שאמרנו שגם קידוש הוא על לשעבר, כלומר יסוד ההבדלה מימים שקדמו לו. וא"כ לפי דברינו היה צ"ל שגם קידוש ובהמ"ז עושין על כוס א', וזה נגד הרמב"ם.

ולפע"ד נראה שנהפוך הוא, ולפי הסברא הכלל של אין עושין מצות חבילות חבילות חל דוקא באופן ששתי המצוות דומות זו לזו, דזה שמצרפן על כוס א' מראה בעליל